

PROBLEMA BASARABIEI ÎN EVOLUȚIA RAPORTURILOR ROMÂNNO-SOVIETICE: 1918-1924

I. Cadrul general: 1918-1924

Relațiile româno-ruse s-au deteriorat din 1918, deoarece odată cu preluarea puterii politice de către bolșevici, ideile lui Lenin privind rezolvarea problemelor naționale s-au schimbat radical, noua putere bolșevică militând nu pentru autodeterminare¹ până la despărțirea de statele naționale asupra care din vechiul imperiu, ci pentru menținerea lor în cadrul noului stat, continuându-se astfel, pe noi coordonate vechea politică inaugurată de Petru I.

Nerecunoașterea unirii Basarabiei cu România de către guvernul sovietic, a fost cauza principală a înrăutățirii relațiilor româno-sovietice. De fapt, s-a ajuns la întreruperea raporturilor diplomatice încă de la 13/26 ianuarie 1918². Actul a fost interpretat de guvernul rus drept un *casus belli* cu România³. Deși starea de război nu s-a declarat oficial, a existat de facto⁴: au avut loc incidente izolate de graniță, reprezentantul român la Petrograd este arestat, este sechestrat tezaurul românesc, sunt arestate reciproc de către autoritățile românești și ruse, vasele comerciale pe Dunăre, Moscova refuză să elibereze o serie de prizonieri români etc.⁵

Evitând prin toate mijloacele agravarea conflictului cu Rusia Sovietică, ce putea degenera oricând într-un război, încercând să obțină antamarea unor discuții pentru realizarea unor raporturi de bună vecinătate, guvernele românești au angajat tratative care vizau "reglementarea problemelor ce apăruseră în urma evenimentelor din ultimii ani"⁶.

Astfel, în cadrul discuțiilor bilaterale care au avut loc la Copenhaga, Varșovia, Genova și în alte localități, Rusia și Ucraina au declarat că ele "nu recunosc nici o validitate a unui act privitor la Basarabia, încheiat fără participarea lor"⁷. Rusia nega valabilitatea oricărei acțiuni democratice desfășurate în Basarabia, pe motivul că totul fusese făcut sub presiunea trupelor române intrate în Chișinău la 13 ianuarie 1918⁸.

Rusia contesta legalitatea Sfatului Țării și deci implicit a deciziilor sale, nega ideea că Basarabia ar fi aparținut odinioară României, nu recunoștea preponderența elementului românesc în Basarabia.

Era limpede pentru toată lumea, că politica guvernului de la Moscova se indentifica cu cea a Imperiului Țarist, care nu dorea altceva decât reînvierea planului lui Petru cel Mare. Basarabia era un punct cheie în acest plan, ea dând posibilitatea rușilor de a avea acces la gurile Dunării, de aici la Marea Neagră și apoi la Marea Mediterană.⁹

În 1921, după conferința româno-rusă, de la Varșovia, au avut loc convorbiri neoficiale între Karkhan și Filality¹⁰. S-a emis acum ipoteza că rușii ar recunoaște unirea Basarabiei cu România, în schimbul recunoașterii guvernului sovietic și a cel puțin 65 milioane \$ în aur.

Deasemenea, Karkhan sugera șefului delegației române ca "în cazul unui război declarat de un

¹ Principiul autodeterminării contravenea doctrinei marxiste centralizatoare, dar Lenin îl adoptase încă din 1913 "pentru a ridica populația locală împotriva generalilor albi, căci unii doreau libertate iar ceilalți să apere integritatea imperiului".

² Arhiva Ministerului Apărării Naționale al României, (în continuare Arh. M.A.N.), fond 3831, poziția 228, dosar 357, 1916-1917, f.91, în V.F.Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia 1918-1940*, Junimea, Iași, 1991, p.77.

³ Arhiva Statului București, (în continuare Arh. St. B.), fond Micro-filme, Franța, Rola 39, C.422-423, în V.F.Dobrinescu, *op.cit.*

⁴ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, (în continuare A.M.A.E.), Fond 71/1914, E₂I, vol.45, f.224, 232. Vezi și Adrian Grecu, Pace sau război în relațiile româno-sovietice ?, în *Revista istorică*, nr.9, 10/1993. p.933-935.

⁵ A.M.A.E., Fond 71/1914, E₂I, vol.186, f.1-40.

⁶ A.M.A.E., idem, f.250.

⁷ Alexandru Boldur, *La Bassarabie et les relations russo-roumaines*, Paris, 1927, p.193-203.

⁸ Scopul trupelor române comandate de gen. Broșteanu, ce au sosit în Chișinău era: restabilirea ordinii sociale și aprovizionarea armatelor combatante.

⁹ Mihail Bruhis, *Rusia, România și Basarabia, 1812, 1918, 1924, 1940*, Chișinău, Universitas, 1992, p.162.

¹⁰ Șefii delegațiilor sovietice și respectiv române, care au negociat la Varșovia în 1921.

alt stat Rusiei Sovietice, România se angajează să rămână neutră pe baze de reciprocitate"¹¹. Era un șantaj politic voalat, care nu i-a determinat pe români să-și modifice opiniile în relația cu Rusia Sovietică.

Același șantaj a continuat să se manifeste și în cadrul conferinței de la Viena din 28 martie -2 aprilie 1924.

II. Conferința de la Viena

Conferința își desfășura lucrările într-o atmosferă ostilă României, atmosferă creată de propaganda sovietică în presa internațională. Ordinea de zi includea la primul punct chestiuni teritoriale. Problema aceasta a fost respinsă de delegația română căci ea nu era mandatată să aducă în discuție chestiunea Basarabiei.

În concepția guvernului român, s-ar fi dorit ca aceste tratative să aibă ca bază:

- 1). discuțiile din mai 1922, de la Genova, dintre I.I.C. Brătianu și I.G.Duca pe de o parte, și Cicerin (ministru de externe al Uniunii Sovietice) pe de altă parte.
- 2). întâlnirea dintre Gherman Pântea¹² și Racovski (ambasadorul Uniunii Sovietice la Paris), din vara anului 1923 de la Paris.
- 3). declarația delegației sovietice, din 1923, de la Tiraspol¹³.

La plecarea spre Viena, delegația română¹⁴, condusă de Constantin Langa-Rășcanu (ministru la Sofia) a primit o serie de instrucțiuni de la I.C.Brătianu (Președintele Consiliului de Miniștri) în care se specifica clar că România trebuie să obțină, la această conferință, recunoașterea din partea guvernului sovietic a statu-quo-ului ei teritorial și restituirea tezaurului. Mai departe Brătianu insistă asupra "intențiilor noastre pacifiste" și dădea asigurări că suntem gata "să reluăm relațiile normale și amicale cu rușii"¹⁵, în condițiile în care "nu ne-am amesteca și nu ne amestecăm în afacerile interne ale Rusiei și că am refuzat întotdeauna intervenția în ajutorul vrăjmașilor ei"¹⁶.

Dar, ca și în cadrul celorlalte tratative, delegația sovietică, condusă de Krestinski (ministru U.R.S.S. la Berlin), declară că "guvernul Uniunii Sovietice și cel al Ucrainei Sovietice n-au consimțit niciodată la alipirea Basarabiei cu România, că guvernul URSS privește ocuparea Basarabiei... ca o anexare cu forța a acestui ținut și consideră că este necesar ca populația Basarabiei să se exprime prin plebiscit"¹⁷.

Răspunzând declarației sovietice, în conformitate cu precizările lui Brătianu¹⁸, Langa-Rășcanu combate aserțiunile sovieticilor cu ajutorul argumentelor istorice și în numele guvernului român, respinge plebiscitul întru-cât el este "un mijloc excepțional, bun pentru a rezolva dificultățile internaționale, acolo unde nu este posibil a se stabili prin alt mijloc drepturile politice. Deoarece populația Basarabiei și-a manifestat în repetate rânduri voința sa de a se realipi de România propunerea plebiscitului are un caracter inutil și vexatoriu"¹⁹.

Întrucât opiniile celor două delegații nu concordau și nici nu exista șansa de a negocia pe baza

¹¹ F.Nanuc, *Politica externă a României 1919-1933*, Institutul European, Iași, 1933, p.120.

¹² Gherman Pântea, patriot basarabean ce a militat pentru autonomia Basarabiei, a fost președintele Congresului ofițerilor și soldaților moldoveni; a fost membru al delegației române la Conferința de la Viena, și-n calitate sa de Președinte al Camerei Deputaților a primit însărcinări speciale din partea lui Brătianu la această conferință.

¹³ Mihai Oprișescu, *Conferința ruso-română de la Viena din martie-aprilie 1924*, în *Revista istorică*, nr.4/1990, p.394-400. Esența celor trei puncte constă în faptul că Uniunea Sovietică a dat de înțeles că ar fi de acord cu unirea Basarabiei la România, în schimbul unor avantaje de ordin economic și politic.

¹⁴ La Conferința de la Viena delegația română era compusă din D.Drăghicescu, M.Djuvara-delegați; C.Arion-secretar general, Cazacu, G.Pântea, N.D.Ciotari și Crihan - experți. Delegația sovietică a fost alcătuită din: Serebriakov, Lewitzki, Lorenz-delegați; Ustinov-secretar general, Kolceakovski, Rydel - experți.

¹⁵ M.Mușat, I.Ardeleanu, *România după Marea Unire*, Ed.Științifică și Enciclopedică, Buc., 1986, p.1037-1038.

¹⁶ Documentele Conferinței de la Viena în Alexandre Cretzianu, *La politique du paix de la Roumanie a l'égard de l'Union Sovietique*, Paris, 1954.

¹⁷ M.Oprișescu, *op.cit.*, p.396-398.

¹⁸ M.Mușat, I.Ardeleanu, *op.cit.*, p.1038-1044.

¹⁹ M.Oprișescu, *op.cit.*, în *Revista istorică*, nr.5/1990, p.523-524.

unui compromis, conferința își încheia lucrările fără nici un rezultat.

După terminarea conferinței, ambele delegații au dat recepții în cinstea reprezentanților presei. Cu această ocazie au existat discuții neoficiale privind problema Basarabiei.

Într-o discuție de acest gen, între Gherman Pântea și Krestinski, a existat din partea ultimului următoarea propunere: România să cedeze Uniunii Sovietice, Hotin, Ismail, Cetatea Albă, a căror populație nu este moldoveană, iar URSS va recunoaște restul teritoriilor dintre Prut și Nistru, în care elementul predominant este moldovenesc, ca făcând parte din România. Pântea îi răspunde că nu poate să facă acest târg pentru că "România are nevoie și ea de gurile Dunării și de ieșirea la mare"²⁰.

La rândul său, Pântea, cu asentimentul lui Brătianu îi propune lui Krestinski "tezaurul României, aflat la Moscova, în schimbul recunoașterii unirii". Krestinski a precizat că din "tezaurul vostru au rămas doar casetele deoarece a fost folosit pentru apărarea Rusiei de dușmani". Tot el a adăugat că "Uniunea Sovietică nu va face niciodată război pentru Basarabia, dar că va aștepta un moment prielnic, când Basarabia îi va reveni"²¹.

După cum se observă, Moscova nu se mulțumea numai cu Basarabia ci dorea și Bucovina de Nord, lăsând la o parte lozinca autodeterminării popoarelor. Amenințarea lui Krestinski își va dovedi valabilitatea în 1940 când într-adevăr se vor ivi condiții prielnice pentru a răpi Basarabia și a anexa Bucovina de Nord.

Propaganda sovietică legată de Basarabia, a continuat și după eșuarea tratatelor româno-sovietice din 1924. Ea s-a transformat într-un "război rece" și a scos în evidență și aportul Partidului Comunist din România.

III. Rolul Partidului Comunist din România în problema basarabeană

Încă de la apariția sa, Partidul Comunist din România și-a însușit tezele Cominternului ce se pronunțau pentru separare de statul român a provinciilor "anexate" în 1918 sau considerau că România este un stat multinațional, creat artificial în urma Tratatului de la Versailles. Aceste teze contraveneau realității istorice și serveau de fapt politicii expansioniste rusești.

Încă din toamna lui 1923, o delegație română condusă de Kōblos, este chemată la Moscova pentru a organiza lupta de despărțire de statul român, a provinciilor "anexate" de România în 1918.

La 20 iulie 1924, Comitetul Executiv al Cominternului trimite o circulară Comitetelor Centrale ale Partidelor Comuniste din Polonia, Lituania, Estonia, România, Cehoslovacia și Iugoslavia în care se precizează că "proletariatul rus e amenințat cu războiul de România"²². Argumente solide nu se dădeau, se menționa doar că anumite localități se vor concentra comuniști pentru luptele cu guvernele statelor lor, cu armele în mână.

În urma acestei circulare, la 8 august 1924, sub președinția lui Korolov²³ se elaborează planul de declanșare a unor operațiuni militare în România²⁴. Operațiunile trebuie să se desfășoare în perioada 10-15 septembrie 1924. Ele erau minuțios planificate și presupuneau sprijinul armatei sovietice și a grupărilor paramilitare (mai ales în Basarabia). Planul acestei revoluții trebuie să fie executat de la margine la centru, pentru a izola provinciile românești de restul țării și punea accent pe: unguri, lipoveni, ucrainieni

²⁰ *Ibidem*, p.525.

²¹ *Ibidem*, p.525.

²² Conținutul acestui document mi-a parvenit prin amabilitatea D-nei profesoare Viorica Moisiuc: "La frontiera cu România, în localitățile: Moghilev, Iarnopol, Lăpnița, Sloboda, Razdelnaia, Odessa vor fi trimise grupuri de persoane necesare activității partidului. Aici se vor fixa punctele de primire-transportare mai departe a persoanelor ce vor fi ascunse. În urma rugămintilor venite din Ucraina, România, Rusia Albă, Comitetul Executiv al Cominternului a înființat detașamente armate și tot aici, se vor concentra comuniști, pentru luptele cu guvernele statelor lor, cu armele în mână. Secretariatele locale ale grupurilor înarmate, trebuie să se îngrijească de pașapoartele comuniștilor ce se vor refugia în Rusia".

²³ Korolov - Președintele Partidului Comunist din Bulgaria și în același timp Președintele Federației Partidelor Comuniste din Balcani.

²⁴ Conform acestei circulare, cunoscută de mine prin amabilitatea D-nei profesoare Viorica Moisiuc, România era împărțită în cinci zone de operații: 1.Nordul Bucovinei; 2.Basarabia; 3.Sud-Estul Dobrogei cu întreaga Silistria; 4.Banat și Ungaria; 5.Nordul Ungariei, Centrul Transilvaniei.

și bulgari.

Autoritățile române au fost prevenite de izbucnirea acestei răzmerițe și au putut interveni în timp util, pentru a preîntâmpina vărsarea de sânge. Singura excepție a constituit-o Tatar-Bunar, unde majoritatea intervenționiștilor erau ucrainieri și bulgari. La 29 iulie 1924, Partidul Comunist al bolșevicilor hotărăște, printr-un decret, înființarea Republicii Autonome Moldovenești, un fel de "Piemont sovietic" pentru pământul românesc, după cum se exprima Nicolae Iorga²⁵. Crearea acestei republici va servi ulterior planurilor de anexiune ale lui Stalin. În 1940 el va alipi centrul Basarabiei la această republică iar nordul și sudul Basarabiei vor fi integrate Ucrainei.

Acțiunea antiromânească de la Tatar-Bunar, constituirea Republicii Autonome Moldovenești au fost "un răspuns direct la refuzul României regale de a accepta propunerea rusă făcută la Viena, de a se ține un plebiscit"²⁶.

Astfel Viena a fost, prin eșecul său pentru ruși, o trambulină pentru o serie de acțiuni subversive față de statul român, a fost locul unde rușii au revendicat pentru prima dată și Bucovina de Nord.

În asemenea condiții este lesne de înțeles că relațiile româno-sovietice s-au încordat și mai mult. Ba chiar, la un moment dat, Stalin era decis să inițieze un plan de ocupare a Basarabiei de către Armata Roșie²⁷.

Importanța Basarabiei, pentru sovietici era cunoscută. Nu valoarea ei economică îi interesa pe vecinii noștri, ci poziția geo-strategică a acestui ținut. Poate din această cauză este relevant un articol din ziarul vienez *Neue Presse* din 3 aprilie 1924: "aici este slăbiciunea mentalității rusești și nu e greu de constatat că la cearta asupra frontierei Prutului sau Nistrului, nu e vorba de teritoriul Basarabiei, ci de gura Dunării, de lărgirea accesului la Marea Neagră și de străbaterea spre sud, această idee de care țarismul prin generații nu s-a lăsat"²⁸.

DOINA OTELIȚA
Universitatea "Ovidius"
Constanța

²⁵ N.Iorga, *România contemporană. Supt trei regi de la 1904-1930*, Buc., 1932, p.387.

²⁶ *Enciclopedia Sovietică*, vol.8, 1988, Chișinău, p.129-130.

²⁷ M.Mușat, I.Ardeleanu, *op.cit.*, p.1056.

²⁸ *Ibidem*, p.1054.